

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مبانی نظری ورود به حریم خصوصی

— نیف —

مرتضی جبینی

دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی

مؤسسه چاپ و انتشارات

۱۳۹۶

سرشنامه

: جنتی، مرتضی

عنوان و نام پدیدآور

: مبانی فقهی ورود به حریم خصوصی / تالیف و گردآوری مرتضی جنتی

مشخصات نشر

: تهران: دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی، موسسه چاپ و انتشارات، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری

: ۱۸۶ص. ش ۳۷۱

وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا

موضوع : حق صیانت از حریم شخصی (فقه)

موضوع : Privacy Right of (Islamic Law)

موضوع : حریم شخصی - جنبه‌های مذهبی - اسلام

موضوع : Privacy--Religious aspects--Islam

موضوع : حریم فقه - اشخاص (حقوق) -- ایران

موضوع : Limits (Islamic Law)-- Persons(Law)--Iran

شناسه اثر دهه: : دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی، موسسه چاپ و انتشارات

رده‌بندی کده : ۱۳۹۶ ج ۹ ح ۱۹۸۷/۶ BP

رده‌بندی دیویی : ۷۳۶

شماره کتابشناسی ملی : ۴۸۳۲۴

مشخصات

عنوان: مبانی فقهی ورود به حریم خصوصی

تألیف: مرتضی جنتی

ناشر: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها: ۱۵۰,۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۸۵-۰۶-۱

«تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلی یا جزئی به هر صورت (چاپ،

فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.»

تلفن: ۲۲۴۶۹۷۳۹

تهران: صندوق پستی ۱۴۳۸-۱۶۷۶۵

مقدمه ناسر

خوانش عبارت «حریم خصوصی» برای فهم معنای لغوی آن کافی است، البته اگر با تأمل باشد. اما برای تدقیق در معنای آن می‌شود گفت: حریم، یعنی مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب باشد. محدوده؛ حیظه؛ قلمرو؛ مرز؛ منطقه محافظت شده. همچنین خصوصی، یعنی مربوط به فرد یا افرادی معین؛ شخصی؛ فردی؛ مخصوص؛ ویژه؛ محرمانه؛ چیزی که دیگران در آن حقی نداشته باشند. به نظر می‌رسد تدقیق در معنای لغوی حریم خصوصی، معنای ندیده، برای آن وضع نمی‌کند بلکه تأیید و تأکیدی است بر همان معنایی که از ابتدا در ذهن ما ریشه دارد. در نهایت می‌شود گفت: حریم خصوصی، محدوده‌ای است که فقط به یک فرد تعلق دارد، به عبارتی دیگر، انحصاری است. معنای اصطلاحی آن نیز برگرفته از معنای لغوی است. برای تکمیل معنا، بایست گفته شود: متعلق حریم خصوصی، می‌تواند فرد، خانواده، گروه، جامعه، کشور، قاره و هر مجموعه دیگری باشد حتی ممکن است مجازی باشد. در رصورت، مجازی، واقعی، فردی یا گروهی آن، اختصاصی است.

پس از فهم معنای حریم خصوصی، حکمی از آن در ذهن نقش می‌بندد که ورود به حریم خصوصی دیگران، ممنوع است مگر با اجازه صاحب آن. اما منشأ صدور این حکم چیست؟ اگر گفته شود: منشأ صدور این حکم، شرع است، گفته می‌شود: این حکم با مراجعه به عقل، وجدان عمومی و قانون عرفی به دست می‌آید و استنباط آن از شرع، حکمی جدید یا متفاوت با این حکم نخواهد بود. عمده غرض استنباط این موارد

از شرع، تأییدی است بر احکام عقلی و اینکه شرع نیز در این حوزه‌ها دارای ارشاداتی است همسو با عقل.

لسان شرع برای بیان این حکم، این است که تصرف حریم خصوصی دیگران، حرام و ورود به آن، منوط به اجازه صاحب آن است. همان طور که ملاحظه می‌شود، فحوای حکم شرعی، همان حکم عقل است با اندک اختلافی در لفظ. به این نوع از احکام شرعی، احکام ارشادی می‌گویند؛ یعنی شرع، این احکام را به عقل ارجاع می‌دهد و به سوی آن ارشاد می‌کند.

توضیح بیشتر اینکه حکم ارشادی، حکمی است که شرع، صادر کرده ولی عقل مستقلاً، آن را درک و به آن حکم می‌کند، هرچند شرع، آن را صادر نکرده باشد. برای مثال، دستور شرع به اعمار ارضها و پیامبر (ص) و نیز امر به احسان، انفاق و مانند اینها که عقل انسان، حسن و قبح آنها را درک می‌کند، احکام ارشادی است. به عبارتی دیگر، همه عقلای عالم بدون وجود شرع و قانون و فقط با مراجعه به عقل خود، به عدل و ترک ظلم، حکم می‌کنند؛ زیرا درک می‌کنند که عدل، نیکو و ظلم، قبیح است. در مقابل حکم ارشادی، حکم مولوی است که عقلاً معلوم نمی‌تواند به آن حکم کند، مانند حکم شرع به نماز و خمس و زکات که عقل، ثواب و عقاب اینها را درک نمی‌کند.

ارشاد دیگران به فهم احکام و تبیین مفاهیم فقهی برای شناختن و به کارگیری عالمانه این احکام، انگیزه مقدسی است که نویسنده محترم را به نگارش این کتاب، واداشته است. عامل اساسی در نگارش کتاب حاضر از نظر نویسنده محترم، آشنایی با نظر دین در حوزه حریم خصوصی در فعالیت‌های اطلاعاتی از منظر فقه شیعه است. به عبارتی دیگر، این کتاب در صدد پاسخگویی به این سؤال است که دیدگاه فقه امامیه درباره ورود به حریم خصوصی در فعالیت‌های اطلاعاتی و امنیتی چیست.

بخش اول این کتاب با عنوان مفاهیم و کلیات، دو فصل دارد. در فصل اول، واژه‌ها و مصطلحات، تعریف و در فصل دوم، اهمیت اطلاعات و امنیت و همچنین انواع حریم خصوصی توضیح داده شده است. بخش دوم کتاب، مربوط است به بررسی فقهی حریم خصوصی و ورود به آن در فعالیتهای اطلاعاتی و امنیتی. این بخش نیز دارای دو فصل است. موضوعات فصل اول عبارت‌اند از: دلایل فقهی مرتبط با حریم خصوصی، حق و تکالیف درباره حریم خصوصی و نیز مقتضای اصل و قاعده در ورود به حریم خصوصی. در فصل دوم، ابتدا دیدگاه‌های غربی درباره چگونگی مداخله دولت در حریم خصوصی و همچنین دیدگاه فقه امامیه در این زمینه، طرح و سپس ادله عقلی و نقلی موارد مجاز و غیرمجاز: ورود نهادهای اطلاعاتی به حریم خصوصی بررسی شده است.

در نتیجه‌گیری این کتاب آمده است: با توجه به ادله‌ای که بررسی شد، تجسس از حریم افراد، مطلقاً (تجسس با اغراض سوء یا با اضرار خیر) حرام است؛ مستند اصلی حرمت، حکم عقل است که ناشی از ظلم زدن تجسس از دیگران و همچنین ولایت نداشتن هیچ کس بر دیگری است. مقتضای ادله، علاوه بر این به نحو اطلاق است و ادله شرعی نیز ارشادی هستند، یعنی به حکم عقل، ارشاد می‌کند. اگر در موردی بین عنوان تجسس با عناوین دیگر، تراحم پیش بیاید، طبق قانون تراحم باید به وارد اهم، عمل و مهم را ترک کرد. ایشان اضافه می‌کند اگر در مواردی، مقصود از تجسس، اغراض صحیح و مفید باشد، این موارد، تخصصاً از موضوع تجسس حرام، خارج خواهد بود. بنابراین می‌شود گفت: موضوع نقض حریم خصوصی توسط عناصر اطلاعاتی و امنیتی در حوزه‌های اطلاعاتی و امنیتی که براساس احکام ثانویه صورت می‌گیرد، غیر از تجسس حرام است.

معاونت پژوهش و تولید علم، با تشکر وافر از نویسنده محترم، از نظرهای خوانندگان محترم استقبال می‌کند و امیدوار است این کتاب به ایثارگران عرصه گمنامی برای شناخت بیشتر و به‌کارگیری عالمانه‌تر احکام شرعی، یاری رساند.

معاونت پژوهش و تولید علم

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۳	مقدمه ناشر
۱۱	پیشگفتار

بخش اول

مفاهیم و کلیات

۱۵	فصل اول: مفاهیم
۱۵	گفتار اول: تعریف
۱۵	تعریف حریم
۱۵	حریم در لغت
۱۵	حریم در اصطلاح
۱۷	تعریف حریم خصوصی و عمومی
۱۷	عمومی و خصوصی
۱۹	تعریف امنیت
۱۹	امنیت در لغت
۲۰	امنیت در اصطلاح
۲۱	تعریف اطلاعات
۲۱	اطلاعات در لغت
۲۳	اطلاعات در اصطلاح
۲۴	تعریف تجسس
۲۴	تجسس در لغت
۲۸	تجسس در اصطلاح
۲۹	تعریف فقه
۳۰	تعریف عریف
۳۱	فصل دوم: کلیات
۳۱	گفتار اول: اهمیت اطلاعات و امنیت در زندگی مردم
۳۷	گفتار دوم: امنیت همه‌جانبه انسان در فقه اسلامی

۳۸	فقه سیاسی.....
۳۹	بخش پذیری امنیت.....
۴۰	امنیت اجتماعی.....
۴۲	امنیت نظامی.....
۴۳	امنیت فرهنگی.....
۴۵	امنیت سیاسی.....
۴۵	سیاست داخلی.....
۴۶	سیاست خارجی.....
۴۶	امنیت اقتصادی.....
۴۸	امنیت قضایی.....
۵۰	گفتار سوم: انواع و اقسام حریم عمومی و خصوصی.....
۵۰	حریم عمومی.....
۵۰	حریم خصوصی.....
۵۰	دیدگاه حقوق غربی.....
۵۲	دیدگاه حقوق ایران.....
۵۲	انواع حریم خصوصی.....
۵۲	حریم خصوصی منازل و اماکن.....
۵۳	حریم خصوصی جسمانی.....
۵۵	حریم خصوصی اطلاعات.....
۵۷	حریم خصوصی ارتباطات.....

بخش دوم

بررسی فقهی حریم خصوصی و ورود به آن

۶۱	فصل اول: بررسی فقهی حریم عمومی و خصوصی.....
۶۱	گفتار اول: مستندات.....
۶۱	دلیل عقلی.....
۶۳	دلیل نقلی.....
۶۳	اصل پاسداشت کرامت انسانی.....

۶۵	اصل احترام به حریم و حرمت مؤمن
۶۸	اصل حرمت اذیت و آزار دیگران، خصوصاً مؤمنین
۶۸	امانتداری و رازداری
۶۹	اصل منع اشاعه فحشا در جامعه
۷۱	سلطه بر خویش
۷۵	ورود به حق الله
۷۶	جمع‌بندی
۷۹	گفتار اول: حریم و تکلیف در حریم خصوصی و عمومی
۷۹	تکلیف حفظ حریم عمومی و خصوصی
۸۰	رضایت شخص
۸۳	نظر برگزیده
۸۶	گفتار سوم: مقتضای اصل : قاعده در ورود به حریم خصوصی
۸۷	بررسی اقتضای اصول
۸۷	اصل عدم ولایت
۸۹	اصل احتیاط
۹۰	بررسی اقتضای قواعد
۹۰	دفع ضرر محتمل
۹۲	بنای عقلا
۹۴	قاعده مصلحت
۹۵	قاعده اضطرار
۹۷	قاعده اهم و مهم
۹۸	نظر برگزیده
۱۰۳	فصل دوم: احکام حریم عمومی و خصوصی
۱۰۳	گفتار اول: دیدگاه‌های گوناگون درباره مداخله دولت در حریم خصوصی
۱۰۳	دیدگاه‌های عرفی
۱۰۴	لیبرال
۱۰۶	مساوات
۱۰۷	اقتدارگرایی فراگیر

۱۰۷	دیدگاه فقه امامیه.....
۱۰۹	قلمرو تکالیف دولت اسلامی.....
۱۰۹	در اجرای احکام شرعی.....
۱۱۱	در مسئولیت تامین امنیت و منافع عمومی.....
۱۱۷	نظر برگزیده.....
۱۲۰	گفتار دوم: بررسی جواز و عدم جواز ورود به حریم خصوصی.....
۱۲۰	موارد و ادله جواز تجسس حاکم و حکومت اسلامی.....
۱۲۰	بررسی حوال محرومان و افراد جامعه اسلامی.....
۱۲۳	گزارش کارگزاران حکومت اسلامی.....
۱۳۰	تفحص از احوال و اعمال کارگزاران در مناصب حکومتی.....
۱۳۵	تجسس و تفحص از مسلمانان.....
۱۴۳	حرمت اختلال در نظام.....
۱۴۴	ظلم بودن حرمت تجسس.....
۱۴۶	مفاد قاعده لاضرر.....
۱۴۶	موارد حرمت و عدم جواز.....
۱۴۷	بررسی تجسس از حریم افراد در آیات و روایات.....
۱۵۳	تجسس ضد حکومت اسلامی.....
۱۵۶	نتیجه‌گیری.....
۱۶۱	منابع و مأخذ.....

پیشگفتار

وجود سازمان‌های اطلاعاتی در کنار نظام‌های سیاسی، یک ضرورت است و با توجه به تهدیدهای داخلی و خارجی که برای هر نظام سیاسی وجود دارد واحدهای اطلاعاتی و امنیتی، یکی از عوامل مهم قوام و بقای حکومت‌ها به شمار می‌آیند. باید توجه کرد که کار اطلاعاتی در نظام اسلامی با آنچه در جهان کنونی وجود دارد، دارای تفاوت اساسی است. در نظام اسلامی کار اطلاعاتی بر دو اصل استوار است: ۱. کار باید منطبق بر احکام فقهی و اخلاق کریمانه اسلامی صورت گیرد و هیچ اقدامی خارج از این دو محور، امضای شارع را ندارد و عاقل، مجرم و گناهکار شناخته می‌شود. ۲. کار باید با رعایت اصل کرامت انسانی باشد. کرامت و همت الهی است که به انسان‌ها داده شده و کارگزاران نظام اسلامی در همه سطوح حکامتی، موظف به رعایت این اصل هستند.

بنابر آنچه ذکر شد، عامل اساسی در نگارش این کتاب، آشنایی با نظر دین در حوزه حریم خصوصی و عمومی در فعالیت‌های اطلاعاتی از منظر فقه شیعه بود. موضوعی که تحقیق در مورد آن کم و احتیاج به آن زیاد است. در منابع اسلامی احکام متعددی در زمینه‌های مختلف حریم خصوصی به چشم می‌خورد ولی هیچ‌گونه تعریف مشخص برای این اصطلاح ارائه نشده است. به تعبیری می‌توان گفت: روش اسلام در این خصوص به صورت تحویل‌گرایانه است. با این توضیح که در قالب احکام، حقوق و اصول دیگر از جمله حق مالکیت و نیز منع غیبت، تهمت، تجسس، اشاعه فحشا و

نظائر آن به این موضوع پرداخته و به نوعی آن را مورد شناسایی قرار داده است که می‌توان احکام آن را از این طریق استنباط نمود. البته غرض از تعریف نیز به نوعی شناسایی یک موضوع است که با مشخص نمودن احکام و ویژگی‌ها، می‌توان آن را تعریف کرد. بارزترین مصادیق حریم خصوصی که دیدگاه‌های مختلف حقوقی عبارتند از: اطلاعات شخصی، جسم افراد، منازل و اماکن خصوصی و ارتباطات خصوصی. بنابراین دسترسی به اطلاعات شخصی و افشای مسائل خصوصی افراد، تحت نظر گرفتن دیگران، ایست و بازرسی‌های بدنی، ورود بدون اجازه به منازل و اماکن خصوصی ششود، کنترل یا رهگیری مکالمات و انواع ارتباطات از عمده‌ترین اعمال نقض‌کننده و در شرایط جرائم در زمینه حریم خصوصی است.

بنابراین کتاب حاضر در صدد پاسخگویی به این سؤال است که دیدگاه فقه امامیه درباره ورود به حریم خصوصی و حریمی در فعالیت‌های اطلاعاتی و امنیتی چیست و حدود آن کدام است.

مرئوسی جنتی